

CZYNNIKI RYZYKA KRZYWDZENIA MAŁOLETniego

Za czynniki ryzyka rozumie się takie wskaźniki, sytuacje, wydarzenia, cechy małoletniego, innych osób lub środowiska oraz inne zjawiska, które mogą zwiększać ryzyko krzywdzenia małoletniego. Rozpoznanie pojedynczego czynnika ryzyka nie oznacza automatycznie, że małoletni doświadcza krzywdzenia, ale wymaga uważniejszej obserwacji, rozmowy lub działań profilaktycznych adekwatnych do sytuacji.

Choć małoletni nigdy nie jest winny doświadczanej krzywdy, uznaje się, że niektóre jego cechy, związane np. ze stanem zdrowia, poziomem rozwoju, funkcjonowaniem czy pozycją w rodzinie, mogą zwiększać ryzyko doświadczania krzywdzenia w relacji z rodziną, rówieśnikami, innymi dorosłymi lub osobami z otoczenia. W ZSS nr 101 szczególnie istotne jest uwzględnienie niepełnosprawności, ograniczeń komunikacyjnych, zależności od opieki dorosłych oraz trudności małoletniego w samodzielnym zgłoszeniu krzywdy, bólu, dyskomfortu albo naruszenia granic.

Wiele czynników ryzyka krzywdzenia związanych jest z osobami najbliższymi. Przy identyfikacji ryzyka należy powstrzymywać się od oceny moralnej i automatycznego przypisywania odpowiedzialności rodzicom lub opiekunom. Zdecydowana większość dorosłych sprawujących opiekę nad dziećmi stara się chronić je przed trudnościami, jednak może potrzebować wsparcia, informacji lub pomocy instytucjonalnej.

Czynniki ryzyka występujące w sytuacji małoletniego powinny wskazywać, że warto zwrócić na niego szczególną i stałą uwagę oraz monitorować jego funkcjonowanie pod kątem dobrostanu i możliwych zakłóceń wynikających z krzywdzenia. Jeżeli liczba czynników ryzyka rośnie, czynniki utrzymują się w czasie albo pojawiają się równocześnie z symptomami krzywdzenia, pracownik powinien zastosować działania opisane w Standardach, w szczególności poinformować Osobę Godną Zaufania i rozważyć udokumentowanie obserwacji.

Wyodrębnić można co najmniej trzy ważne grupy czynników ryzyka, które mogą wskazywać na zwiększone ryzyko pojawienia się krzywdzenia. Lista ta nie jest pełna i nie wyczerpuje wszystkich możliwych form ryzyka. W niniejszym załączniku dodano również obszary szczególnie ważne dla szkoły specjalnej: trudności komunikacyjne i zależność od wsparcia dorosłych, ryzyko zaniedbania, relacje rówieśnicze, środowisko cyfrowe oraz sytuacje kontaktu z osobami dorosłymi.

I. CZYNNIKI ZWIĄZANE Z MAŁOLETNIM

Czynniki ryzyka	Opis
• przedwczesny poród, • poród bez pomocy medycznej, • niska waga urodzeniowa, • poród z ciąży bliźniaczej lub mnogiej, • krótkie przerwy pomiędzy kolejnymi porodami.	Początek życia małego, okoliczności jego narodzin, takie jak: przedwczesny poród, poród bez pomocy medycznej, niska waga urodzeniowa, narodziny z ciąży mnogiej oraz krótka przerwa pomiędzy kolejnymi porodami, mogą być czynnikami ryzyka krzywdzenia. Wszystkie te sytuacje stanowią ogromne obciążenie psychiczne i fizyczne dla rodziców i wpływają na dalszy rozwój dziecka.
• długotrwały płacz	Nadmierna płaczliwość małego z kolei budzi bezradność, poczucie winy rodzica; stany te mogą zamienić się w złość, bezsilność, a w konsekwencji wywołać agresję wobec małego czy jego odrzucenie.
• wiek małego	Czynnikiem ryzyka krzywdzenia może być także określony wiek małego. W rozwoju małego występują tzw. okresy krytyczne, w których jest większe prawdopodobieństwo pojawienia się pewnych rodzajów krzywdzenia. Najmłodszy mały (do 3 r.ż.) są bardziej zależni od opiekunów i spędzają z nimi więcej czasu. Mały w tym wieku mają mniejszą zdolność dostosowania się do oczekiwań dorosłych, a także słabiej panują nad emocjami. To sprawia, że ryzyko doznawania przez nich krzywdy fizycznej i psychicznej jest większe. Badania wskazują także, że w okresie od osiągnięcia 8 r.ż. przez cały czas dojrzewania mały są bardziej narażeni na ryzyko wykorzystywania seksualnego.
• przewlekłe choroby, • niepełnosprawność intelektualna, • niepełnosprawność ruchowa	Okolicznością zwiększającą prawdopodobieństwo krzywdzenia jest niepełnosprawność intelektualna małego , mocno powiązana z ryzykiem wystąpienia krzywdzenia fizycznego oraz wykorzystania seksualnego. Również przewlekłe choroby somatyczne oraz niepełnosprawność ruchowa skutkują dużą, a także trwałą zmianą życia dziecka, powodując jego większą zależność od innych. Bez odpowiedniego wsparcia mały i jego rodzina są istotnie bardziej narażeni na wystąpienie trudnych sytuacji i frustracji. Mechanizmy te mogą prowadzić

	do krzywdzenia, mogącego przybrać formę jawnego odrzucenia małoletniego, biernego zaniedbywania lub nawet czynnych form przemocy związanych z rozładowywaniem frustracji. W sytuacji niepełnosprawności lub choroby małoletniego może dojść również do przemocy psychicznej, która niekiedy wynika ze stawiania małoletniemu wymagań, jakim nie jest on w stanie sprostać.
• choroby psychiczne	Kolejnym czynnikiem ryzyka są choroby psychiczne małoletniego. Wystąpienie u małoletniego zaburzeń psychicznych wiąże się z wysokim poziomem stresu i lęku w rodzinie. Łatwo wtedy o eskalację trudnych zachowań pozostałych domowników, np. agresji i przemocy – zarówno fizycznej, jak i słownej.
• ograniczona lub brak komunikacji werbalnej, trudność w sygnalizowaniu bólu, lęku, dyskomfortu lub sprzeciwu; • zależność od dorosłych w czynnościach samoobsługowych, higienicznych, zdrowotnych, przemieszczaniu się, karmieniu lub korzystaniu z toalety; • trudności w rozpoznawaniu granic własnych i cudzych, łatwowierność, podatność na wpływ innych osób oraz trudność w odróżnianiu zachowań bezpiecznych od zagrażających.	Uczniowie niemówiący, uczniowie z głębszymi trudnościami poznawczymi lub komunikacyjnymi oraz uczniowie wymagający stałej pomocy dorosłych mogą mieć ograniczoną możliwość samodzielnego zgłoszenia krzywdzenia. W ich przypadku szczególnego znaczenia nabiera obserwacja zmian zachowania, reakcji lękowych, wycofania, zachowań autoagresywnych, unikania konkretnych osób lub miejsc, nagłych zmian w sposobie funkcjonowania oraz sygnałów niewerbalnych mogących wskazywać na naruszenie bezpieczeństwa lub granic ucznia.

II. CZYNNIKI RODZINNE (czyli cechy charakteryzujące funkcjonowanie rodziny oraz cechy poszczególnych jej członków).

Czynniki ryzyka	Opis
nieobecność rodziców.	Ryzyko wystąpienia krzywdzenia małoletniego wiąże się z jego opuszczeniem przez jedno lub oboje rodziców. Nieobecność rodziców – fizyczna bądź psychiczna – jest czynnikiem ryzyka krzywdzenia małoletnich, bez względu na ich wiek. Czynniki te zwiększa prawdopodobieństwo zaniedbania fizycznego i emocjonalnego. Konsekwencją tego jest szukanie przez małoletnich bliskości i akceptacji u osób obcych, które także mogą być potencjalnymi sprawcami krzywdzenia.
- autorytarny styl rodzicielstwa, - doświadczenie przez rodzica/opiekuna przemocy w dzieciństwie, - kondycja psychiczna rodziców/opiekunów.	Prawdopodobieństwo wystąpienia przemocy wobec małoletniego związane jest także z tzw. autorytarnym stylem rodzicielstwa, który wynika m.in. z historii życia rodzica, cech jego osobowości oraz kondycji psychicznej. Doświadczenie przez rodzica przemocy w dzieciństwie lub bycie jej świadkiem oraz brak odczuwania bliskości z własnymi rodzicami znacząco zwiększają prawdopodobieństwo powielania podobnych zachowań wobec małoletnich i wejścia w rolę sprawcy.
- uzależnienia, - inne zaburzenia psychiczne rodzica/opiekuna, - konflikty, - kryzysy.	Uzależnienia i inne zaburzenia psychiczne rodzica/opiekuna są przyczyną większego ryzyka doświadczenia przez małoletnich krzywdzenia. Agresji lub innym formom krzywdzenia w rodzinie sprzyjają też konflikty i kryzysy.
- samotne rodzicielstwo, - obecność niespokrewnionych osób dorosłych w rodzinie.	Do czynników ryzyka krzywdzenia zaliczane jest także samotne rodzicielstwo, będące dla wielu osób sporym wyzwaniem. Ograniczona ilość czasu, który rodzic może poświęcić małoletniemu, jest przyczyną trudności w budowaniu bliskiej relacji z małoletnim. Dodatkowo niestabilna sytuacja rodzinna: brak wsparcia i obecność niespokrewnionych z małoletnim osób, może powodować ryzyko wystąpienia odrzucenia i agresji lub nieprawidłowych relacji.

● rodzina zastępcza, ● rodzina adopcyjna.	Istotnym czynnikiem ryzyka jest obecność małoletniego w nieprzygotowanej wychowawczo i merytorycznie rodzinie zastępczej czy adopcyjnej. Rodzice przyjmujący małoletnich pod swoją opiekę bywają niegotowi do tego, aby radzić sobie z bardzo trudnymi emocjami skrzywdzonego wcześniej małoletniego. Odrzucenie, skrajna przemoc, których małoletni mógł doświadczyć, wpływają na jego zachowanie oraz funkcjonowanie całego systemu rodzinnego. Porzuceni małoletni postrzegają siebie jako niegodnych miłości, mało ważnych i zasługujących na karę. Swoim zachowaniem często prowokują do odrzucenia czy ukarania, by utwierdzić się w przekonaniach. Kary reaktywują wcześniejsze traumy małoletniego i dezorganizują jego zachowanie, względem którego rodzice/opiekunowie są bezradni.
● przeciążenie opiekunów długotrwałą opieką nad dzieckiem z niepełnosprawnością; ● brak realizacji zaleceń lekarskich, rehabilitacyjnych, terapeutycznych lub edukacyjnych; ● powtarzające się braki w zakresie leków, środków higienicznych, odzieży adekwatnej do pogody albo wyposażenia potrzebnego uczniowi w szkole; ● częste nieobecności ucznia bez jasnego uzasadnienia oraz utrudniony kontakt szkoły z rodzicami lub opiekunami.	W przypadku uczniów wymagających stałego wsparcia szczególną uwagę należy zwracać na ryzyko zaniedbania potrzeb zdrowotnych, higienicznych, edukacyjnych, emocjonalnych i opiekuńczych. Powtarzające się braki, niewyjaśnione nieobecności, nierealizowanie zaleceń specjalistów lub brak współpracy z rodzicami mogą wymagać rozmowy wspierającej z rodziną, monitorowania sytuacji albo podjęcia działań zgodnie ze Standardami.

III. CZYNNIKI ZWIĄZANE ZE ŚRODOWISKIEM SPOŁECZNYM:

Czynniki ryzyka	Opis
izolacja społeczna.	Do tej grupy zalicza się głównie izolację społeczną, rozumianą jako ubogie kontakty małoletniego i jego rodziny z innymi osobami lub grupami oraz zamknięcie na relacje pozarodzinne. Sytuacja taka może sprzyjać rozwojowi przemocy, a także większej kontroli sprawcy nad swoimi ofiarami oraz ograniczać szanse na jej ujawnienie i udzielenie pomocy.
ubóstwo w najbliższym otoczeniu rodziny.	Ryzyko wystąpienia krzywdzenia małoletniego niosą też: ograniczenie możliwości zaspokajania potrzeb materialnych i zdrowotnych, złe warunki mieszkaniowe czy skrajne ubóstwo. Takim sytuacjom często towarzyszy stres rodziców/opiekunów, którzy muszą zapewnić przetrwanie sobie i małoletniemu.
przemoc i patologia.	Czynnikami ryzyka krzywdzenia małoletniego są także przemoc i patologia społeczna występujące w najbliższym środowisku zamieszkania.

IV. CZYNNIKI ZWIĄZANE Z RELACJAMI RÓWIEŚNICZYMI

Czynniki ryzyka	Opis
- izolowanie ucznia przez grupę, dokuczanie, wyśmiewanie, przezywanie, ośmieszanie; - wykorzystywanie słabszej pozycji ucznia, zabieranie rzeczy, wymuszanie zachowań lub przysług; - powtarzające się konflikty z udziałem tych samych uczniów, naruszanie granic osobistych, trudność ucznia w obronie własnych praw.	W środowisku szkolnym czynnikiem ryzyka może być utrwalony układ relacji, w którym jeden uczeń jest systematycznie wykluczany, poniżany, prowokowany lub wykorzystywany przez innych. W ZSS nr 101 należy uwzględnić, że część uczniów może mieć trudność w nazwaniu przemocy, rozumieniu intencji innych osób, zgłoszeniu naruszenia granic albo odróżnieniu żartu od zachowania krzywdzącego.

V. CZYNNIKI ZWIĄZANE ZE ŚRODOWISKIEM CYFROWYM

Czynniki ryzyka	Opis
cyberprzemoc, ośmieszanie ucznia w Internecie,	Środowisko cyfrowe może zwiększać ryzyko krzywdzenia, zwłaszcza gdy uczeń ma

publikowanie lub przesyłanie treści naruszających jego prywatność; • naciskanie ucznia na udostępnianie zdjęć, danych, haseł albo informacji prywatnych; • nagła zmiana zachowania ucznia po korzystaniu z telefonu, komunikatora, Internetu lub mediów społecznościowych.	ograniczoną świadomość zagrożeń, trudność w rozpoznawaniu manipulacji albo ulega presji rówieśników lub osób dorosłych. Sygnałami wymagającymi uwagi mogą być lęk przed korzystaniem z telefonu, ukrywanie urządzenia, nagłe pobudzenie lub wycofanie po aktywności online oraz informacje o publikowaniu treści bez zgody ucznia lub rodzica.
---	---

VI. CZYNNIKI ZWIĄZANE Z KONTAKTEM Z OSOBAMI DOROSŁYMI

Czynniki ryzyka	Opis
nadmierna zależność ucznia od jednej osoby dorosłej lub izolowanie ucznia od innych osób; kontakt z uczniem poza zasadami obowiązującymi w szkole, brak przejrzystości sytuacji opiekuńczych; widoczny niepokój, wycofanie, napięcie lub regres zachowania ucznia w kontakcie z konkretną osobą dorosłą.	Ryzyko może wzrastać w sytuacjach, w których uczeń jest zależny od osoby dorosłej w czynnościach opiekuńczych, a jednocześnie nie ma możliwości swobodnego zgłoszenia dyskomfortu, sprzeciwu lub naruszenia granic. Szczególnej uwagi wymagają sytuacje nieprzejrzyste, odbywające się poza ustalonymi zasadami szkoły, a także zmiany zachowania ucznia widoczne przed kontaktem z konkretną osobą lub po takim kontakcie.

W przypadku powtarzających się, nasilających się lub współwystępujących czynników ryzyka pracownik ZSS nr 101 powinien przekazać informację Osobie Godnej Zaufania, a obserwacje udokumentować w sposób adekwatny do sytuacji, w szczególności w Notatce Służbowej albo arkuszu monitorowania. O założeniu Karty Interwencji oraz dokonaniu wpisu w Rejestrze Interwencji decyduje i czynności te wykonuje osoba upoważniona do prowadzenia dokumentacji SOM, zgodnie z zasadami określonymi w Standardach.